
Alina Sukach¹

Katolicki Uniwersytet Lubelski im. Jana Pawła II

ORCID: 0000-0003-1078-0760

Pomarańczowa rewolucja jako punkt zwrotny w stosunkach Rosji z Ukrainą i Zachodem

Wstęp

Pomarańczowa rewolucja 2004 roku w Ukrainie miała znaczące, długofalowe skutki zarówno na arenie krajowej, jak i międzynarodowej. Choć początkowo wydawało się, że nie osiągnie ona wszystkich swoich celów politycznych, jej wpływ z czasem stał się wyraźniejszy i bardziej znaczący. Rewolucja stała się kluczowym momentem w historii Ukrainy, szczególnie w kontekście relacji międzynarodowych i geopolitycznych.

Dla Federacji Rosyjskiej pomarańczowa rewolucja była sygnałem głębokich zmian, które zmusiły do przyjęcia bardziej agresywnej postawy wobec Zachodu. Kreml, nieprzygotowany na takie wydarzenia, zareagował z silnym poczuciem zagrożenia i podejrzliwości, co doprowadziło do pogorszenia relacji z Zachodem i umocniło w rosyjskiej opinii publicznej negatywny obraz „kolorowych rewolucji” jako narzędzi wykorzystywanych przez Zachód do destabilizacji państw postsowieckich. Dla Ukrainy rewolucja oznaczała przełom w procesie budowania tożsamości narodowej i demokratycznego społeczeństwa. Przyczyniła się do zniesienia cenzury mediów i postrzegania Ukrainy jako niezależnego gracza na arenie międzynarodowej. Zainspirowała także nowe pokolenie aktywistów i polityków, którzy odegrali kluczową rolę w późniejszych wydarzeniach, takich jak Euromajdan w 2014 roku.

¹ sukach16@gmail.com

W szerszym kontekście pomarańczowa rewolucja była sygnałem dla społeczności międzynarodowej o zmieniających się realiach politycznych w Europie Wschodniej. Te wydarzenia zmusiły Rosję do zacieśnienia kontroli nad sąsiednimi państwami i podjęcia działań, które doprowadziły do wojny hybrydowej z Ukrainą, a następnie do otwartej agresji Rosji. Rewolucja przyczyniła się także do zmiany narracji w mediach międzynarodowych i rozwoju działań informacyjnych jako kluczowego elementu współczesnych konfliktów międzynarodowych.

W niniejszym artykule autorka bada wieloaspektowe implikacje rewolucji, analizując jej wpływ na geopolityczny krajobraz Europy Wschodniej oraz dynamikę relacji między Rosją, Ukrainą a państwami zachodnimi. Celem pracy jest analiza wydarzeń poprzedzających i następujących po pomarańczowej rewolucji, a także jej długoterminowych skutków dla Ukrainy, Rosji i szerzej pojętej wspólnoty międzynarodowej. Problem badawczy polega na zrozumieniu, w jaki sposób pomarańczowa rewolucja wpłynęła na dynamikę geopolityczną w regionie Europy Wschodniej oraz na relacje międzynarodowe. W związku z powyższym hipoteza badawcza zakłada, że pomarańczowa rewolucja była kluczowym czynnikiem przyspieszającym proces demokratyzacji w Ukrainie, jednocześnie wpływając na charakter stosunków z Federacją Rosyjską, co w rezultacie doprowadziło do zaostrzenia konfliktów w regionie. W trakcie realizacji przedstawionych działań badawczych zastosowano następujące metody, techniki i narzędzia badawcze: metodę analizy i krytyki piśmiennictwa, metodę analizy i konstrukcji logicznej, desk resarch – analizę kontekstową materiałów.

Charakter pomarańczowej rewolucji

Każdego roku 21 listopada Ukraińcy obchodzą Dzień Godności i Wolności, upamiętniając zarówno pomarańczową rewolucję z 2004 roku, jak i Euro-majdan z 2014 roku. Te dwa wydarzenia, podczas których obywatele Ukrainy sprzeciwili się władzy, są uważane za kluczowe punkty zwrotne w historii państwa. Peter Dickinson, ekspert z Atlantic Council, zauważa jednak, że ich wpływ na region nadal nie został w pełni oceniony [Dickinson 2020].

Na pierwszy rzut oka pokojowe protesty zimą 2004 roku mogły wydawać się pozbawione dramatycznych wydarzeń geopolitycznych, które miały miejsce w kolejnych dziesięcioleciach. Jest to jednak wrażenie mylne. Pomarańczowa rewolucja była momentem przełomowym, mimo że nie doprowadziła bezpośrednio do agresji wojskowej Rosji ani do znaczących zmian w równowadze sił w Europie. Oznaczała koniec wczesnej ery postsowieckiej i wprowadziła atmosferę przypominającą zimną wojnę, która zaczęła kształtować współczesne stosunki międzynarodowe [Dickinson 2020].

Pomarańczowa rewolucja rozpoczęła się, gdy w listopadzie 2004 roku, po ogłoszeniu wyników drugiej tury wyborów prezydenckich, w której zwycięstwo przyznano prorosyjskiemu kandydatowi Wiktorowi Janukowyczowi, na ulicach Kijowa wybuchły masowe protesty. Wielu Ukraińców uważało, że wybory zostały sfałszowane. Demonstranci, wśród których dominowali młodzi ludzie, domagali się uczciwego procesu wyborczego. Pod silnym naciskiem społecznym i międzynarodowym Sąd Najwyższy Ukrainy unieważnił wyniki wyborów i zarządził powtórzenie drugiej tury, którą wygrał reformator Wiktor Juszczenko.

Juszczenko, mimo początkowo wiązanych z nim nadziei, szybko znalazł się w centrum walk politycznych, które uniemożliwiły mu wprowadzenie istotnych reform i przybliżenie Ukrainy do integracji euroatlantyckiej. Jego pięcioletnia kadencja okazała się rozczarowaniem dla wielu zwolenników, co stworzyło przestrzeń do powrotu Janukowycza, który wygrał wybory prezydenckie w 2010 roku. Jednak Ukraina była już wówczas innym krajem niż przed pomarańczową rewolucją. Zniesienie państwowej cenzury mediów doprowadziło do powstania dynamicznej, choć nieidealnej wolności prasy, która odzwierciedlała różnorodne interesy oligarchicznych klanów. Janukowycz, mimo starań, nie zdołał ponownie ograniczyć wolności prasy. Jego próby cofnięcia osiągnięć pomarańczowej rewolucji wywołały w 2014 roku kolejną falę protestów, znaną jako Euromajdan, która doprowadziła do upadku jego reżimu.

Pomarańczowa rewolucja miała głęboki wpływ na samoświadomość Ukraińców. Narodowa tożsamość i państwowość ukraińska kształtowały się przez setki lat. Te procesy były wynikiem nieustannej walki wielu pokoleń patriotów, co pozwoliło Ukraińcom zachować etniczną odrębność i narodowo-kulturową tożsamość. Współczesnym priorytetem młodego państwa ukraińskiego jest przekształcenie starego biurokratycznego aparatu władzy w demokratyczny system społeczny [Medwid, Gordienko 2006: 44–45].

Zmiana radzieckiego reżimu totalitarnego na terenie niepodległej Ukrainy wywołała ogólnosystemowy kryzys, który doprowadził do powstania klanowo-oligarchicznego, kryminalno-autorytarnego modelu rządzenia. Stało się to główną przeszkodą w rozwoju społeczeństwa demokratycznego. Kryzys polityczny w Ukrainie, który osiągnął apogeum w listopadzie i grudniu 2004 roku, miał korzenie w kilku kluczowych problemach, takich jak [Medwid, Gordienko 2006: 45]:

- brak skutecznego demokratycznego systemu politycznego odpowiadającego wymaganiom współczesnego rozwoju społeczno-ekonomicznego; przestarzałe technologie w przemyśle, upadek rolnictwa i manipulacje związane z własnością ziemi;
- degradacja systemu edukacji i nauki, co prowadziło do obniżenia poziomu kulturalnego ludności oraz utraty wartości duchowych

i etnicznych; nieskuteczny system zabezpieczeń społecznych, wszechobecna korupcja i biurokratyczna samowola, co rodziło społeczną apatię i polityczną obojętność; ignorowanie przez władze potrzeb społeczeństwa ukraińskiego w wyrażaniu swoich interesów jako społeczeństwo obywatelskie; brak pełnowartościowej informacji w warunkach zaangażowanych mediów; próby pewnych grup finansowo-przemysłowych, którym stary reżim przyznawał nieuzasadnione przywileje, do przejęcia kontroli nad władzą państwową; nierozwinięcie się klasy średniej jako fundamentu stabilnego i trwałego rozwoju oraz funkcjonowania społeczeństwa.

Te problemy pokazały, że Ukraina nie była w stanie odpowiednio zareagować na większość współczesnych wyzwań, co doprowadziło do powstania sytuacji rewolucyjnej, wymagającej zdecydowanego przełomu.

Zbigniew Brzeziński, który przewidział rozpad Związku Radzieckiego i niezależność Ukrainy, opisał wydarzenia w Ukrainie jako „dramatyczne połączenie ukraińskiego nacjonalizmu i demokracji, patriotyzmu, tożsamości narodowej oraz wolności i liberalizmu” [Слабошпицький 2005: 101–102].

Pomimo braku tradycyjnych atrybutów rewolucji, takich jak przemoc i terror, masowe protesty w Ukrainie były prawdziwą rewolucją nowo powstałej klasy średniej. Reżim polityczny oparty na konstytucji z 1996 roku nie pozostawił jej wyboru – musiała walczyć o swoją przyszłość. Wydarzenia po drugiej turze wyborów prezydenckich w 2004 roku można nazwać „rewolucją ukraińskiego ducha”. Ukraińska rewolucja podjęła fundamentalne pytania dotyczące wyboru politycznej przyszłości, poszukiwania nowej narodowej idei oraz optymalnego modelu rozwoju państwa [Яневський 2005: 140–141].

Wyjątkowość ukraińskiej rewolucji polega na jej bezprecedensowo pokojowym charakterze. Ukraiński naród zaprezentował nowy model transformacji społecznych – humanistyczną, pokojową rewolucję. Ukraińcy przyjęli zasady działania bez przemocy. Protest bez przemocy oznaczał aktywną walkę o sprawiedliwość, a nie bierne podporządkowanie się. Bierny opór był wyrazem politycznej aktywności „od dołu” oraz dążenia do wyeliminowania korupcji. Dzięki temu pomarańczowa rewolucja zyskała bezwarunkowe poparcie demokratycznej społeczności międzynarodowej [Medwid, Gordienko 2006: 46].

Uczestnicy pomarańczowej rewolucji walczyli nie tylko o konkretne zmiany polityczne, ale także o zachowanie narodowej godności i moralnych wartości. W takich warunkach kształtował się nowy, narodowo świadomy mentalny paradygmat, który stał się fundamentem społeczeństwa obywatelskiego.

Wpływ pomarańczowej rewolucji na stosunki Rosja-Ukraina

W pierwszych 13 latach po uzyskaniu niepodległości granice polityczne, kulturowe, społeczne i ekonomiczne między Ukrainą a Rosją były nieostre. Ludzie po obu stronach granicy wciąż postrzegali oba kraje jako nierozdzielnie ze sobą związane. Sytuacja zmieniła się dramatycznie w 2004 roku, kiedy miliony Ukraińców zjednoczyły się, aby bronić wolnych wyborów i praw obywatelskich [Miłoszewska 2011: 139].

Protesty, które miały miejsce podczas pomarańczowej rewolucji, były nie tylko walką o demokrację, ale także znaczącym krokiem w budowaniu narodowej tożsamości Ukraińców. Rewolucja miała głęboki wpływ na społeczeństwo, wzmacniając jego dążenie do wolności i europejskich wartości. W ciągu kolejnych 20 lat Ukraina przeprowadziła osiem kampanii wyborczych bez powrotu do politycznego ucisku i rażących fałszerstw, które są charakterystyczne dla innych byłych republik ZSRR. Ten sukces przyczynił się do umocnienia przekonania o europejskiej tożsamości wśród Ukraińców i pogłębił poczucie psychologicznej odrębności od autorytarnej Rosji.

Znaczenie pomarańczowej rewolucji wykracza jednak poza granice Ukrainy. W kontekście strategicznego położenia i rozmiaru terytorium Ukrainy zmiany wynikające z rewolucji mają istotne znaczenie dla historii Europy Wschodniej. Aby w pełni ocenić jej geopolityczny wpływ, należy zrozumieć reakcję Rosji na te wydarzenia.

Podczas kampanii wyborczej w 2004 roku prezydent Rosji Władimir Putin, pewien swojego wpływu na wynik wyborów w Ukrainie, odwiedził Kijów, aby otwarcie poprzeć Wiktora Janukowycza. Ten krok okazał się jednak błędem, ponieważ wywołał oburzenie nawet u apolitycznych Ukraińców, którzy poczuli zagrożenie dla niepodległości swojego kraju. W odpowiedzi na te działania kilka tygodni później rozpoczęła się pomarańczowa rewolucja [Кисельов 2004].

Reakcja Kremla była mieszaniną oburzenia i niedowierzania. Kiedy skala niepowodzenia stała się oczywista, nastroje zmieniły się na gorzkie poczucie „ukraińskiej zdrady”. W Moskwie rewolucję postrzegano jako zdradę nie tylko ze strony Ukrainy, ale także niektórych partnerów Rosji w Europie i Ameryce Północnej. Kreml uważał, że otwarte poparcie Zachodu dla demokratycznych protestów w Ukrainie było aktem międzynarodowej agresji i ingerencji w sprawy wewnętrzne Rosji, co potwierdzało nieprzyjazne intencje Zachodu [Dickinson 2020].

Pomarańczowa rewolucja miała poważne skutki dla rosyjskiej polityki zagranicznej. W pierwszych latach swojej prezydentury Putin dążył do współpracy z Zachodem, starając się jednocześnie przywrócić Rosji pozycję wśród światowych mocarstw. Jednak po wydarzeniach w Ukrainie

nastąpiła wyraźna zmiana. W polityce wewnętrznej Rosja obrała zdecydowany kurs nacjonalistyczny, wzmacniając te tendencje i dążąc do konsolidacji władzy. Na arenie międzynarodowej Rosja przyjęła bardziej konfliktową postawę, zaostrzając relacje z Zachodem i uprawiając agresywną retorykę wobec sąsiednich krajów, w tym Ukrainy.

Pierwsze oznaki zmian w polityce Rosji po pomarańczowej rewolucji były widoczne w sferze informacyjnej. Kilka miesięcy po protestach Moskwa ogłosiła plany uruchomienia anglojęzycznego kanału telewizyjnego Russia Today (RT). Decyzja ta była bezpośrednią reakcją na porażkę Rosji w wojnie informacyjnej związanej z wydarzeniami w Ukrainie. Do końca 2005 roku RT zdobyła szeroką publiczność na całym świecie, stając się bastionem antyzachodnich nastrojów i umożliwiając Rosji wyrażanie otwartej wrogości wobec międzynarodowego porządku ustanowionego po 1991 roku [Dickinson 2020].

W samej Rosji pomarańczowa rewolucja spowodowała zmianę nastrojów, gdyż Kreml chciał zapobiec rozprzestrzenieniu się demokracji z Ukrainy na swoje terytorium. W odpowiedzi Moskwa rozpoczęła kampanię wspierającą nacjonalizm oparty na sowieckiej przeszłości i minimalizującą zbrodnie ery komunistycznej. Kreml zainicjował ogólnokrajową kampanię promującą noszenie pomarańczowo-czarnych wstążek św. Jerzego, symbolizujących zwycięstwo Związku Radzieckiego nad Rzeszą Niemiecką w drugiej wojnie światowej. Trudno było nie zauważyć nacjonalistycznego wymiaru tego gestu, biorąc pod uwagę podobieństwo do pomarańczowych wstążek rewolucji w Ukrainie. Pierwsze pojawienie się wstążek św. Jerzego stopniowo ewoluowało w element kultu zwycięstwa, który z czasem nabrał coraz bardziej fanatycznego charakteru. Reżim Putina wykorzystał ten kult do legitymizacji autorytaryzmu, stosując coraz bardziej radykalne formy upamiętniania drugiej wojny światowej [Dickinson 2020].

Od 2005 roku w Rosji zaczęto intensywnie tłumić potencjalne źródła wewnętrznej opozycji. Kreml dostrzegł, że aktywne zaangażowanie ukraińskiego społeczeństwa obywatelskiego w oddolny aktywizm umożliwiło sukces pomarańczowej rewolucji. W odpowiedzi rosyjskie władze rozpoczęły naciski na organizacje pozarządowe, które miały międzynarodowe powiązania, oznaczając je jako „zagranicznych agentów” – *inostrannyje agenty* (inoagent).

Na arenie międzynarodowej Putin nie ogłosił otwarcie zmian w polityce zagranicznej Rosji przez dwa lata po pomarańczowej rewolucji. Dopiero w przemówieniu na Konferencji Bezpieczeństwa w Monachium w 2007 roku oskarżył Stany Zjednoczone, Zachód i NATO o odpowiedzialność za wszelkie problemy w polityce międzynarodowej. Od tego momentu rosyjska agresja międzynarodowa stawiała się coraz bardziej zuchwała [Czaja 2010: 177].

Kilka miesięcy po przemówieniu Putina Moskwa przypuściła atak informacyjny i cybernetyczny na Estonię, która stała się pierwszą ofiarą rosyjskich

taktyk wojny hybrydowej. Latem 2008 roku rosyjskie czołgi przekroczyły granicę Gruzji, a sześć lat później kolejną ofiarą stała się Ukraina. Po inwazji na Ukrainę w 2014 roku Rosja i Zachód znalazły się w ostrej konfrontacji. Wielu badaczy określa tę sytuację mianem nowej zimnej wojny, podkreślając narastające napięcia między Rosją a Zachodem [Koziej 2018]. Obecnie na skutek tych zaognionych stosunków coraz częściej otwarcie mówi się o realnym zagrożeniu wybuchem trzeciej wojny światowej.

Pomarańczowa rewolucja w Ukrainie była kluczowym momentem, który zmusił Rosję do zmiany polityki wobec Zachodu. Kreml nie był przygotowany na protesty, które wybuchły w listopadzie 2004 roku i nie spodziewał się, że Zachód wesprze demonstrantów. Gdy jednak tak się stało, Moskwa zareagowała oskarżeniami wobec Unii Europejskiej i Stanów Zjednoczonych o wspieranie protestów. Taka reakcja zdefiniowała stosunki Rosji z Zachodem. Pomarańczowa rewolucja wciąż pozostaje w świadomości Kremla jako symbol zdrady Zachodu po zakończeniu zimnej wojny, co jest widoczne w popularnym w rosyjskiej polityce terminie „kolorowa rewolucja” [Жуков 2024].

Przez ostatnie 20 lat Rosję prześladowa obawa, że na jej własnym terytorium może dojść do „kolorowej” rewolucji. Dlatego Kreml podejmuje wszelkie możliwe działania, aby uniemożliwić ogólnokrajowym ruchom społecznym zdobycie siły w regionie. Właśnie ten strach stał się kluczowym czynnikiem decyzji Rosji o ataku na Ukrainę po Euromajdanie w 2014 roku. Gotowość Moskwy do poniesienia ogromnych kosztów tych interwencji w polityce zagranicznej świadczy o znaczeniu, jakie przypisuje ochronie Putina przed masowymi protestami [Dickinson 2020].

Jeśli Euromajdan można uznać za akt odrodzenia się ukraińskiej tożsamości narodowej, to pomarańczowa rewolucja patronowała jej narodzinom. Przed pomarańczową rewolucją Putin starał się być postrzegany jako wiarygodny partner i sojusznik demokratycznego świata, ale po niej zmieniło się wszystko i po raz pierwszy wystąpił w roli antagonisty.

Podsumowanie

Pomarańczowa rewolucja w Ukrainie pod koniec 2004 roku była momentem przełomowym w stosunkach między Ukrainą, Rosją i Zachodem. Masowe protesty, będące odpowiedzią na sfałszowane wybory prezydenckie, doprowadziły do powtórzenia wyborów i ostatecznego zwycięstwa prozachodniego kandydata Wiktora Juszczenki.

Rewolucja była nie tylko wyrazem aspiracji demokratycznych Ukraińców, ale także manifestacją ich dążenia do integracji z Zachodem, co stanowiło wyzwanie dla rosyjskich wpływów w regionie. Władimir Putin, który wcześniej starał się utrzymać Ukrainę w rosyjskiej strefie wpływów, postrzegał

te wydarzenia jako bezpośrednie zagrożenie dla strategicznych interesów Rosji.

Od tego momentu rewolucja stała się katalizatorem wzrostu napięć między Rosją a Zachodem. Rosja odpowiedziała na te wydarzenia intensyfikacją działań zmierzających do utrzymania wpływów w swoim sąsiedztwie, co obejmowało zarówno wzmożone represje wewnętrzne, jak i agresywną politykę zagraniczną.

Pomarańczowa rewolucja była również dla społeczności międzynarodowej ważnym sygnałem zmieniającej się dynamiki politycznej w Europie Wschodniej. Z jednej strony, rewolucja zyskała szerokie poparcie ze strony zachodnich demokracji, z drugiej zaś – stała się symbolem oporu przeciwko autorytarnym tendencjom i dominacji Rosji w regionie.

W ten sposób pomarańczowa rewolucja znacząco wpłynęła na kształtowanie się współczesnych stosunków międzynarodowych, stając się punktem zwrotnym w historii postsowieckiej Ukrainy oraz w relacjach między Rosją, Ukrainą i Zachodem. Jej dziedzictwo pozostaje istotnym elementem ukraińskiej tożsamości narodowej oraz fundamentem dążeń Ukrainy do pełnej integracji z europejską wspólnotą demokratyczną.

Bibliografia

- Czaja Jan. 2010. Ameryka Obamy: Między niepewnością a nadzieją. W: Marcin Lasoń (red.), *Między kryzysem a współpracą gospodarczą: Przykłady wyzwań i problemów w stosunkach międzynarodowych końca pierwszej dekady XXI wieku*, 173–194. Kraków: Oficyna Wydawnicza AFM.
- Dickinson Peter. 2020. How Ukraine's Orange Revolution shaped twenty-first century geopolitics. Atlantic Council, <https://www.atlanticcouncil.org/blogs/ukrainealert/how-ukraines-orange-revolution-shaped-twenty-first-century-geopolitics/> (dostęp 14.04.2024).
- Koziej Stanisław. 2018. Ewolucja i scenariusze kształtowania się środowiska bezpieczeństwa europejskiego. W: Jerzy Kleer, Konrad Prandecki (red.), *Bezpieczeństwo Europy w globalnym świecie. Szanse i zagrożenia przyszłości w warunkach przesilenia cywilizacyjnych*, 280–309 Warszawa: PAN.
- Miłoszewska Dorota. 2015. Pomarańczowa Rewolucja w kontekście rosyjskim – studium przypadku. *Studia Społeczne* 2 (13), 139–145.
- Жуков Павел. 2024. История цветных революций, История РФ. [https://histrf.ru/read/articles/istoriya-cvetnyh-revoljuciy\(d.05.\)](https://histrf.ru/read/articles/istoriya-cvetnyh-revoljuciy(d.05.))
- Кисельов Сергій. 2004. Кандидати у президенти України не бояться візиту Путіна. Радіо Свобода. [https://www.radiosvoboda.org/a/921666.html\(d.05.\)](https://www.radiosvoboda.org/a/921666.html(d.05.)).
- Слабошпицький Михайло. 2005. Пейзаж для помаранчевої революції. Київ: Ярославів Вал.
- Яневський Данило. 2015. Хроніка „помаранчевої” революції. Харків: Фоліо.

Streszczenie

Autor bada wieloaspektowe implikacje rewolucji, analizując jej wpływ na geopolityczny krajobraz Europy Wschodniej i dynamikę relacji między Rosją, Ukrainą i krajami zachodnimi. Celem pracy jest analiza wydarzeń poprzedzających i następujących po pomarańczowej rewolucji, a także jej długoterminowych skutków dla Ukrainy, Rosji i szerszej społeczności międzynarodowej.

Abstract

The Orange Revolution as a turning point in Russia's relations with Ukraine and the West

The author examines the multi-faceted implications of the revolution, analyzing its impact on the geopolitical landscape of Eastern Europe and the dynamics of relations between Russia, Ukraine, and Western countries. By analyzing the events preceding and following the Orange Revolution, the aim of the work is to analyze the long-term effects of the Orange Revolution on Ukraine, Russia, and the broader international community.

Słowa kluczowe: Ukraina, Rosja, pomarańczowa rewolucja, stosunki Wschód-Zachód

Keywords: Ukraine, Russia, Orange Revolution, East-West relations

